

Підсумовуючи дослідження, можемо констатувати: а) під час святкування 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка в газетах області більше приділялося уваги пропаганді соціалістичного ладу в країні, Т. Г. Шевченко здебільшого був зображений як революціонер-демократ, мало приділялося уваги його творчій натурі як письменника, поета і художника; б) святкування 175-річчя від дня народження поета у 1989 році має значно менші масштаби, аніж святкування 150-річчя у 1964 році. Але з'являються матеріали про зв'язки поета із Сумщиною та її уродженцями; в) більшість матеріалів відрізняє щира повага та любов до поета, у багатьох авторів спостерігається бажання сказати нове слово у Шевченкознавстві; г) трансформація образу Т. Г. Шевченка чітко простежується у порівнянні публікацій 1964 і 1989 рік. В останній аналізований період поет здебільшого постає не як революціонер-демократ, а саме як поет, добра і благородна людина, не позбавлена суто людських якостей: кохання, почуття дружби, поваги до старших, підвищеного інтересу до минулого України.

Калантаєвська Г. П.,
канд. філол. н., доцент
Дмитренко А.,
група ЖТ-11

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ У ТВОРЧОМУ ОСМИСЛЕННІ ПУБЛІЦИСТІВ-ЕМІГРАНТІВ

Розглядаються питання оцінки публіцистами еміграції особливостей української національної психології. Досліджуються проблеми, які публіцисти виокремлювали в контексті національної історії та шляхи їх вирішення на прикладі статей М. Драгоманова, Є. Маланиюка, І. Багряного, О. Теліги.

Ключові слова: історія, нація, публіцистика, емігранти, психологія.

The question of assessment the features of Ukrainian national psychology by publicists of emigration are considered. The problems that publicists singled out in the context of national history and ways of their solutions are studied at the example of articles of M. Drahomanov, Y. Malaniuk, I. Bahrianii, O.Teliha.

Keywords: history, nation, publicism, emigrants, psychology.

Питання історії, розвитку та психології нації є актуальним у будь-який час для кожної країни, яка прагне зберегти свою цілісність. Для того, щоб творити майбутнє, треба знати минуле і вчитися на помилках. Публіцистична спадщина українських письменників відкриває завісу багатьох історичних таємниць.

Мета нашої статті – з'ясувати ключові проблеми української нації, сформульовані публіцистами-емігрантами.

Питання історії української нації, її проблем і помилок, порушували та досліджували багато істориків: М. Костомаров, Д. Яворницький, М. Грушевський та ін. Ця тема досі налічує багато таємниць, оскільки правда не одне століття замовчувалась чи спотворювалась істориками з ідеологічних причин. На сьогодні є немало дискусійних моментів, протилежних і суперечливих поглядів на деякі історичні постаті чи події.

Публіцисти теж не оминули увагою тему особливостей психології української нації, але серед них, звичайно, спостерігаються розбіжні думки. Неодноразово ви-

никали суперечки між письменниками, які перебували на території України і в еміграції. Емігрантів часто засуджували та чи перестали вони бути такими ж українцями і так само любити свою Батьківщину? Чи відрізняється погляд із-за кордону на розвиток та проблеми української нації?

Спроби відродити українську культуру, мову чи традиції призводили до політичної еміграції ряду талановитих українських громадських і політичних діячів. Михайло Драгоманов, наприклад, був змушений покинути Україну. За кордоном він заснував громадсько-політичний збірник «Громада», в якому друкував матеріали про український народ. Публіцист не залишався осторонь подій на теренах рідної землі, намагався словом вплинути на ситуацію. Він вбачав у певній «просвіті» суспільної свідомості рух до національної незалежності, але зазначав, що збереження мови, культури, традицій – це лише перший крок на шляху до демократії. «Що може дати сама етнографічно-національна свідомість і при яких умовах? «Шовінізм і галушковий націоналізм» старих українців перед турками і поляками. Їх історичні рації. Усе, що може виходити в громадських справах з етнографічно національного почуття, – се змагання до національної незалежності. Та й то для того, щоб воно стало будучим фактором у народному житті, треба, щоб і воно оскложнилось свідомістю певних матеріальних і моральних інтересів» [2].

У своїй праці «Листи на Наддніпрянську Україну» він як історик і публіцист аналізує та певним чином оцінює «Листи з Наддніпрянської України» Б. Грінченка, викладає власні думки. «Д. Вартовий навіть просто недобросовісно поступив, коли написав таке: «Д. Драгоманов нападав на справжній, правдивий український націоналізм, звучи його «сепаратизмом». Я виступав проти певного націоналізму, признаючи національності, але ніколи не змішував того націоналізму з сепаратизмом, знаючи, що націоналізм буває й централізаційний, заборчий, наприклад, у москалів, поляків, німців, французів і т.д. Під сепаратизмом я розумів, відповідно до того, як се вживається в усіх літературах, стремління до державної окремності, котре може проявлятися і без усякої етнографічно національної барви, наприклад, як було в часи повстання південних Штатів Північно-Американської Спільки, коли, власне, і пішло в моду слово «сепаратизм» і коли діло йшло об тім, щоб, властиво, в одній національності зробити дві держави» [2].

Повертаючись до просвітницької діяльності, М. Драгоманов покладав майбутнє будь-якої держави на плечі самих громадян. «Неможливо, щоб десятки, сотні, тисячі освічених людей не могли зробити свого в напрямку пропаганди здорових політичних думок, а надто при праці систематичній, при певній організації, котра завше починається з малого і котрої зріст залежить стільки ж від свідомості і енергії членів, скільки і від обставин. А в кінці всього переміни в громадах і державах залежать найбільше від переміни громадських думок» [2].

Психологічні особливості української нації М. Драгоманов визначав через призму етнографічно національного почуття. В українського народу він помітив великий потенціал до творення державності, до свободи особистості, але зазначав, що для досягнення результату йому необхідно змінюватися самому.

Питаннями організаційної сили національної свідомості і психології переймався і Є. Маланюк, який через багато років звернувся до проблеми політичної війни проти українців. Він був переконаний, що «в умовах характеристичної мішанини понять «нація – етнос» і «державна – імперія» державна машина в практиці механічно нагинала старі національні організми під етнічний рівень московської маси з метою, розуміється, творити єдинонеділимий нарід – русській, російський, чи советський, вірніше «народ» у специфічно-російському розумінні цього слова» [3; 15]. Під впливом такої діяльності влади, на думку публіциста, з'явився новий психічно і морально деформований тип громадян – малороси. «Це – тип національ-

но-дефективний, скалічений психічно, духовно, а в наслідках, часом, – і расово» [3; 15]. Автор зазначає, що малоросійство – це історична хвороба для всієї нації, тотальна капітуляція, ще перед боєм, психологічна особливість, яка часто призводила до великих національних трагедій.

«У нас малоросійство було завжди хворобою не лише півінтелігентською, але – й передовсім інтелігентською, отже поражало верству, що мала виконувати роль мозкового центру нації» [3; 16]. Тобто, ті люди, яких наслідували, з яких брали приклад, перетворювалися на малоросів, поступово спотворюючи таким чином українську націю, навіть не підозрюючи того. Людей нав'язували «правильну» літературу та історію ще зі шкільних лав. «Колишній Петербург і теперішня Москва, розпоряджаючи з централізованим шкільництвом, таку велику вагу надавали й надають науці – історії, яка, в сполученні з відповідно підбраною літературою забиває історичну пам'ять української дитини з першим днем вступу її до школи» [3; 21]. Особистість кожної людини формувалася за чітко продуманим планом. Інакше бути не могло, адже всі знали одну історію, «здеформовану» і «зденатуровану», а це призводило до зародження психологічного комплексу меншовартості, що породжувало в свою чергу національну апатію, знищувало дух свободи, убивало інстинкт виживання.

Є. Маланюк зазначає, що єдиними ліками від хвороби малоросійства є державність. «Люди суверенного національного розуму чи живого національного інстинкту – ті, що спромоглися не зважати на диригентську паличку ззовні...» [3; 27] намагалися власними силами «вилікувати» суспільство. Поняття національного інстинкту письменник пояснює так: «Це – родина, рамки національного (не етнографічного!) стилю, магія національного обряду, атмосфера національної етики і національної естетики. А в першу чергу – національне поступовання й ділання, бо в області чуття – віра без діл мертва є, як каже Святе Письмо» [3; 27].

Свої погляди на національні проблеми та психологічні особливості власного народу мав також І. Багрянний. У статті «Чому я не хочу повертатися до СРСР» він висвітлює ставлення українців до більшовицької влади, з'ясовує її вплив на психіку нації та аналізує суспільні настрої, посиляючись на свої дитячі спогади, моменти з біографії, власні спостереження.

На його думку, на території Вітчизни залишилися нації та народи, яких хотіли силоміць повернути на єдину ідеологію, щоб таким чином втрачалися особливості культури, мови, традицій. «Підгорнувши Україну, більшовизм поставив своїм завданням зденационалізувати її, знищити її духовно й національно, прагнучи збити з багатонаціонального СРСР єдину Червону імперію» [1; 38].

Передусім, вважає він, необхідно розрізняти поняття «нація» та «народ». Націю складають певні особи, інколи народи, які об'єднуються для організації зручного побуту. Це група людей, яких влаштовує певний перелік умов: спільні закони, правила, територія, грошові одиниці і т.п.. Безперечно, на формування нації впливає ментальність народу. Так до однієї нації можуть відноситися кілька народів (які схожі за рисами ментальності чи готові підпорядковуватися певним ознакам конкретної нації), окремий народ може сам утворювати одну націю, також представники одного народу можуть належати до різних націй.

Багрянний розмірковує про війну, яку більшовизм оголосив заможному селянству під гаслом «знищення куркуля як класу». «Це знищення «куркуля як класу» насправді було для нас знищенням України як нації, бо вона на 70% селянська» [1; 38]. У цій політичній війні було знищено мільйони людей з метою знищити цілу націю.

Також І. Багрянний виправдовує емігрантів, які не бачили майбутнього на Батьківщині. «Я не хочу вертатися на ту «родіну». Нас тут сотні тисяч таких, що не

хочуть вертатися...» [1; 33]. Слово «родіна» для письменника не є синонімом до слова «Вітчизна». «Родіну», за його словами, нав'язали більшовики.

У статті «Молодь великої України і наші завдання» І. Багрянний вказує на три-можні симптоми у психології східноукраїнської молоді, розкриває зміст понять «збільшовичена молодь» чи «радянська молодь». Вони означають масове безбожництво, войовничий атеїзм, тотальний матеріалістичний світогляд, які породжують аморальність, некультурність, розбещеність, брак національної свідомості та ідейності. Для молоді характерні почуття меншовартості, а як наслідок – відсутність почуття власної людської гідності.

Аналізувала духовність своїх сучасників, помічаючи у ній фатальні зміни, і Олена Теліга. Так, у статті «Партачі життя» вона подає психологічні портрети людей, які втратили почуття громадянської мужності і прилаштовувалися до обставин, щоб не псувати собі життя. О. Теліга порівнює їх із відомими постатями, яких вважає зразками національної гідності. Наприклад, Шевченкові та іншим «проповідникам або творцям повного життя нації і людини» публіцист протиставляє тих, «що перешкоджають на шляху до творення цього життя, що не раз свідомо, по чужому наказу, валять вже його збудовані підвалини, навіть розуміючи їх цінність» [4; 125]. Таких громадян вона називає партачами життя. «Так, це для них найбільш відповідна назва. Це ж вони є ті, «що все дивились, та мовчали, та мовчки чухали чуби», у той час коли не раз одним словом, одним посуненням могли б підтримати якусь велику правду або, навпаки, знищити якесь велике зло, дати сатисфакцію людині, що має рацію, а передусім, одним словом, так чи ні, залежно від своїх переконань, – врятувати свою людську гідність. Партачі життя, це є ті люди, що не мають звичайної, не героїської, а буденної цивільної відваги, без опертя якої найвищий героїзм зависав у повітрі, не пустивши коріння ані в землю, ані в маси. Тому власне тепер, коли стільки слів присвячується героїзмові, мусимо сказати собі одверто: культ героїзму є не до подумання без культу цивільної відваги, про яку чомусь – забуваємо цілковито» [4; 125-126].

У цій статті Олена Теліга описує життя та діяльність інших письменників, публіцистів, вчинки і поведінка яких є взірцем для всієї української нації. Шевченко для Теліги є символом героїзму і цивільної відваги. Посилаючись на його твори, зокрема «Щоденник», О. Теліга запевняє, що Тарас Григорович не міг обійти стороною зло та несправедливість. Крім того, вона осуджує і відмовляється розуміти тих, хто здатен закривати очі на кривди і образи. «Вони (партачі життя), як соняшники, хилять свої голови то в один, то в другий бік, залежно від того, в який саме бік падає сонце загальної opinіo чи чийогось успіху і де саме можна витягнути максимум матеріальної користи для себе» [4; 127-128].

Ще, як зазначає Теліга, цивільну відвагу, велику психологічну стійкість до де-націоналізації мав Микола Міхновський, який «зрадникам свого народу руки не подав» [4; 133]. Олена Пчілка, нагадує вона, говорила в очі правду «двоєдушним землякам». «Це вона з подиву гідною впертістю перекладала підручники своїх дітей на українську мову і сама вчила їх, в той час коли всі найбільші українські патріоти користалися російською школою, яка калічила душі молоді» [4; 133-134]. Леся Українка завзято брала приклад з матері: «Великою цивільною відвагою вже була сама тематика її творчості, яку всі тоді не розуміли і переслідували як екзотичного драпіжного звіря на мертвому полі тодішнього «свійського» народництва і сірого позитивізму» [4; 134]. Микола Хвильовий «безжалісно бичував тупість міщанства і брак цивільної відваги свого оточення». Це далеко не повний перелік «борців за справедливість». Олена Теліга називає ще кількох публіцистів, які не зламалися під політичним натиском, впевнено пропагували національні ідеї, зосереджуючи свою увагу на потребі психологічного здоров'я нації, яка, будучи від

природи працюютою і спраглою до знань, мусила виробити в собі вміння проти-стояти шаленому ідеологічному тискові.

Багато українців покинули свою країну, але це не означає, що вони її зрадили чи забули. Любити Батьківщину можна й на відстані.

Письменники-емігранти у своїх публіцистичних статтях описують ряд психо-логічних особливостей української нації. М. Драгоманов наголошував на потен-ціалі українців до творення незалежності і в той же час на бездіяльності україн-ського народу. Є. Маланюк глибоко аналізував явище малоросійства як комплексу меншовартості, І. Багряний визначав психологію «збільшовиченої молоді», О. Те-ліга протиставляла «зразки громадянської мужності» громадянам, які прагнули «втягнути максимум матеріальної користи для себе». Автори проаналізованих праць були переконані, що під політичним тиском формувалися різні проблеми, відбиток яких помітно і сьогодні. Для того, щоб зберегти державність, треба знати, вивчати їх і обов'язково викорінювати.

Український народ зазнав багато злетів та падінь. Його знищували, викоріню-ючи культуру, мову, традиції, пам'ять. Білі плями на полотні історії замасковані викривленими фактами. Стерти їх може лише бажання пізнати правду, пробудже-не національною свідомістю.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Багряний І. На новий шлях. Чому я не хочу вертатися до СРСР? Молодь Великої Укра-їни і наші завдання. / Серія «Бронейна публіцистика». / Л. Івшина. – К. : ПрАТ «Україн-ська прес-група», 2012. – 112 с.
2. Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну [Електронний ресурс] : Ізборник. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/drag/drag207.htm>.
3. Маланюк Є. Малоросійство. Нариси з історії нашої культури (уривки). / Серія «Бронейна публіцистика». / Л. Івшина. – К. : ПрАТ «Українська прес-група», 2012. – 72 с.
4. Теліга О. Вибрані твори / О. Зінкевич. – К.: Смолоскип, 2006. – 344 с.